

*Швачка Л. С.,
аспірант*

Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків

Постановка проблеми. Приєднання України до Болонського процесу позначило важливу проблему реформування системи вищої освіти – підвищення її якості. Рішення поставленої проблеми пов'язується з розробкою ідей компетентісного підходу. Процесом і результатом вищої освіти у вузі стає підготовка фахівця високого рівня, компетентного у сфері своєї професійної діяльності, здатного сприяти економічному, соціальному та політичному розвитку країни. Саме з формуванням компетентності майбутнього фахівця пов'язують сьогодні якість вищої освіти, що забезпечує конкурентоспроможність випускника на ринку праці.

Педагогічна освіта, будучи складовою частиною системи освіти України, вирішує актуальну задачу кадрового забезпечення. Поставлені в системі педагогічної освіти фахівці покликані стати носіями ідей оновлення на основі збереження та примноження кращих традицій вітчизняної освіти і світового досвіду. Нові умови існування освітнього середовища, оновлення змісту освіти, інноваційних форм і методів навчання, всезростаючі вимоги до якості знань, ускладнення форм організації занять – все це вимагає підвищення професійної компетентності та формування готовності майбутнього педагога до виконання професійної діяльності у вищому навчальному закладі.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній вищій освіті відбувається зміна акцентів у професійній підготовці фахівців. Провідним є компетентісний підхід, що поєднує в собі мету і результат професійної підготовки, які представлені у вигляді основних категорій – «компетентність» і «компетенція». У вітчизняній науці розробкою цих понять займаються І.А.Зимова, В.І.Байденко, В.А.Кальней, С.Є.Шишов, А.В.Хуторський, Ю.Г.Татур, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, Л.М.Мітіна та ін. В даний час існують різні точки зору на співвідношення понять «компетентність» і «компетенція».

В даний час проблема професійної підготовки педагога досить широко представлена в роботах вітчизняних дослідників Є.В.Бондаревської, В.Н.Введенського, І.А.Зимової, І.Ф.Ісаєва, Н.В.Кузьміної, В.А.Сластеніна, А.К.Маркової, Л.М.Митіної, А.П.Трипичина та ін. Найбільший інтерес з точки зору проблематики нашого дослідження в області компетентісного підходу представляють роботи В.І.Байденко, В.А.Болотова, А.А.Вербицького, Е.Ф.Зеєра, І.А.Зимової, В.С.Ледньова, Н.Д.Нікандрова, М.В.Рижакова, Ю.Г.Татура, В.Д.Шадрикова, А.В.Хуторського та ін. Найбільш відомим вченим в даному питанні є почесний професор Единбурзького університету, доктор Джон Равен. Він визначає компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній області і включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [5, с. 6].

Метою даної статті є аналіз сутності понять «компетентність», «компетенція» у сучасній педагогічній науці й особливостей професійної підготовки викладача вищої школи на засадах компетентісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Традиційно цілі освіти визначалися набором знань, умінь, навичок, якими повинен володіти випускник. Сьогодні такий підхід виявився недостатнім. Соціуму (вищим навчальним закладам, виробництву, сім'ї) потрібні не всезнайки і базики, а випускники, готові до включення у подальшу життєдіяльність, здатні практично вирішувати життєві та професійні проблеми, що постають перед ними. А це багато в чому залежить від отриманих деяких додаткових якостей, для позначення яких і вживається поняття «компетенції» і «компетентності», більш відповідні розумінню сучасних цілей освіти. Введення цих понять у педагогічну практику потребує зміни змісту і методів освіти, уточнення видів діяльності, якими повинні оволодіти студенти до закінчення освіти і при вивченні окремих навчальних предметів.

Задоволення потреб суспільства вимагає від сучасного педагога високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості в розвитку творчого потенціалу своїх студентів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності та ін. У зв'язку з цим одним з основних завдань поряд з формуванням гармонійно розвиненої особистості, є задача формування професійно компетентного фахівця. Визначення випускника, що володіє компетенціями, тобто тим, що він може робити, якими способами діяльності опанував, до чого він готовий, – називають компетентісним підходом. Компетентісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що означають потенціал, здібності випускника до виживання в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-і комунікаційно-насиченого простору.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності педагога, здатного вільно і активно мислити, моделювати освітній процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах. По-перше, професійно компетентний педагог справляє позитивний вплив на формування творчих учнів у процесі навчальної роботи, по-друге, зможе домогтися кращих результатів у своїй професійній діяльності, по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

У педагогічній літературі часто використовуються і вже устоялися терміни «компетенція», «компетентність». Ці поняття є відносно новими, тому й спостерігається різне їх розуміння:

- компетенція – включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них;
- компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності.

У науково-методичній літературі виділено традиційні характеристики компетенцій:

- політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень;
- компетенції, що визнані перешкоджати поширенню клімату нетерпимості та сприяти розумінню відмінностей і готовності жити з людьми інших культур, мов і релігій;
- компетенції, що визначають володіння письмовою та усною мовою, важливою у професійній діяльності та суспільного життя;
- компетенції, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства: володіння новими технологіями, розуміння їх сили і слабкості;

- компетенції, що реалізують здатність навчатися протягом усього життя не тільки в професійному плані, але і в особистому та суспільному житті.

У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» пов'язане з певним видом діяльності і означає, відповідно до словника з І.Ожегова, «обізнаність, авторитетність в якій-небудь області», а «компетенція» має таке значення: «Коло повноважень, прав якоїсь особи, органу, коло питань, справ, що знаходяться в чимусь віданні» [4].

Дещо по-іншому розділяє поняття компетентність і компетенція Б.Хасан: «Компетенція – це характеристика місця, а не особи, тобто це параметр соціальної ролі, який в особистісному плані проявляється як компетентність, тобто відповідність особи займаному місцю, «поставлення», інакше кажучи, здатність здійснювати діяльність відповідно до соціальних вимогам і очікуваннями. Рівень компетентності – це характеристика результатів освітньої практики для окремої людини. Компетенція – це те, на що претендують або те, що призначається, як належне; компетентність – це те, чого досягла з бажаного або поставленого конкретна людина» [2].

А.В.Хуторський вибудовує співвідношення поняття таким чином: «компетенція – включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них; компетентність – володіння, володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності [1].

Таким чином, під компетенцією ми будемо розуміти набір вимог, а під компетентністю – досвід здійснення діяльності з виконання визначеної компетенції. Компетентність – це синтез двох компонентів: навчання володінням певним набором компетенцій; складання особистісних якостей людини, що завершила освіту по певному шаблону, в якому яскраво виражена «здатність результативно діяти, досягати результату – ефективно вирішувати проблему» [3] і мобільність фахівця на ринку праці.

Грунтуючись на тривірній ієрархії компетенцій/компетентностей А.В.Хуторського у сфері професійно-педагогічної освіти, ми виділяємо предметні, над предметні і ключові компетентності. Під над предметними компетентностями ми маємо на увазі ті узагальнені знання, вміння, навички та способи діяльності, які відносяться до метапредметного змісту освіти (наприклад, комунікативна, організаторська, діагностична, прогностична та ін.); вони зв'язуються з успішністю особистістю в мінливому сучасному світі; під ключовими компетентностями будемо розуміти ті над предметні компетентності, які мають ключове значення для даної галузі діяльності людини (у тому числі професійної, наприклад педагогічної) [6].

Формування ключових компетенцій є першим напрямком компетентнісного підходу до сучасної освіти. Ключові компетенції припускають підготовку фахівця через реалізацію Державного освітнього стандарту; розвиток міжпредметних знань і умінь, в тому числі з інших спеціальностей; інформаційну, економічну, комунікативну та правову підготовку.

Другий напрямок - формування узагальнених предметних компетенцій. Узагальнені предметні компетенції відповідають за вміння використовувати вміст різних дисциплін при вирішенні конкретних завдань. У певному сенсі даний напрямок пов'язано з тенденцією до універсалізації освіти. При цьому розширюється кругозір студентів, формуються вміння шукати і знаходити нестандартні рішення проблем, що виникають у професійній діяльності та побутовому житті.

Третім напрямком реалізації компетентнісного підходу є посилення практичного, прикладного характеру освіти – розвиток прикладних предметних компетенцій. Прикладні предметні компетенції пов'язані з діяльнісним характером професійної підготовки. На відміну від узагальнених предметних компетенцій в даному випадку формуються здатності ефективно використовувати у професійній діяльності конкретні знання та вміння з вивченими дисциплінам. Цей напрямок є розвитком традиційної системи вищої освіти.

Четвертий напрямок – оволодіння життєвими навичками. Розвиток даного напрямку передбачає підготовку до соціальної адаптації, яка не менш важлива, ніж професійна підготовка. Життєві навички важливі для успішної соціалізації в суспільстві. В цілому слід зазначити, що реалізація компетентнісного підходу спрямована на формування набору компетенцій відповідно до завдань вищої освіти. Таким чином, компетентнісний підхід у вищій освіті ставить у центр уваги питання особистісного розвитку майбутнього фахівця, забезпечує успішну адаптацію на ринку праці, в соціальній і професійній спільноті і відповідає сучасним вимогам модернізації освіти.

Розвиток сучасної економіки, в якій основним ресурсом стає мобільний і висококваліфікований людський капітал, вимагає досягнення нової якості освіти, відповідно вимогам нової системи суспільних відносин і цінностей, нової економіки. У цьому контексті компетентнісний підхід дозволяє:

- перейти у вищій освіті від орієнтації на відтворення знання до застосування й організації знання;
- «Зняти» диктат об'єкта (предмета) праці (але не ігнорувати його);
- поставити на чільне місце междисциплінарно-інтегровані вимоги до результату освітнього процесу;
- пов'язати більш тісно цілі з ситуаціями застосовності (використовуваних) у світі праці;
- орієнтувати діяльність випускників на нескінченну різноманітність професійних і життєвих ситуацій;
- покласти в основу освіти стратегію підвищення гнучкості на користь розширення можливості працевлаштування і виконуваних завдань.

Висновки. Враховуючи всі позитивні характеристики компетентнісного підходу, слід пам'ятати, що мова не йде про швидкий і тотальний перехід української вищої освіти на компетентнісно-орієнтоване навчання. Але ряд позицій, що відповідають напрямкам даного підходу, може реалізуватися і сьогодні, наприклад, формування інформаційних та комунікативних здібностей, узагальнених навичок культурної громадянської поведінки, способів організації власної діяльності, якісне посилення практично-продуктивної спрямованості навчання та ін.

Резюме. У статті розглянута особливість професійної підготовки викладача вищої школи на засадах компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід автором визначений як поступова переорієнтація домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок та створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що означають потенціал, здібності випускника необхідні в умовах сучасного багатфакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно- і комунікаційно-насиченого простору.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, викладач, професійна підготовка, вища школа, компетенція, освіта.

Резюме. В статье рассмотрена особенность профессиональной подготовки преподавателя высшей школы на основе компетентного подхода. Компетентный подход автором определен как последовательная переориентация доминирующей образовательной парадигмы с подавляющей трансляцией знаний, формирования умений и создания условий для овладения комплексом компетенций, которые обозначают потенциал, способности выпускника необходимые в условиях современного многофакторного социально-политического, рыночно-экономического,

информационно- и коммуникационно-насыщенного пространства. **Ключевые слова:** компетентность, компетентностный подход, преподаватель, профессиональная подготовка, высшая школа, компетенция, образование.

Summary. In article the characteristic of professional preparation of teachers of higher education on the basis of competence approach. Competence approach the author defined as a gradual reorientation of the dominant educational paradigm with overwhelming broadcasting knowledge, formation of skills and the creation of conditions for mastering a set of competencies that represent the potential abilities of the graduate required in today's multifactor socio-political, market, economic, information and communications-saturated space. **Keywords:** competence, competency-based approach, teacher, professional training, higher education, competence, education.

Література

1. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад Хуторского А.В. на отделении философии образования и теоретической педагогики РАО 23 апреля 2002 года. – Центр «Эйдос». – С. 13.
2. Компетентностный подход как способ достижения нового качества образования: Материалы для опытно-экспериментальной работы в рамках Концепции модернизации российского образования на период до 2010 года. – М., 2003. – 149 с.
3. Молокова А.В. Реализация компетентностного подхода в условиях информатизации образования / А.В. Молокова // Философия образования. – 2006. – № 1. – С. 239-243.
4. Ожегов С.И., Шведова И.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Язь, 1994.
5. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. Изд. 2-е, испр. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 142 с.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 55-61.